

UDK 330.101
Prethodno priopćenje
Primljeno 14. rujna 1988.

Dr. DRAGAN VESELINOV,
Fakultet političkih nauka Beograd

*Netko može biti vrlo dobar
teoretik a da ipak govori pot-
pune besmislice kad se susretne
sa zadatkom postavljanja dijag-
noze o konkretnom povijesnom
modelu kao celini.*

Jozef Šumpeter

ZRNA KRITIKE REFORME

*Autor iznosi mišljenje da reform-
ski predlozi »Mikulićeve komisije« ne
teže promeni karaktera i organiza-
cije jugoslovenskog ekonomskog si-
stema. Njihov je cilj da prigodno do-
grade postojeći sistem, putem opušta-
nja antagonizma na njegovim kritič-
kim točkama. Autor analizira raspod-
jelu upravljačkih nadležnosti u »rad-
noj organizaciji«, predlog o izdavanju
akcija, o zavođenju dvojnog ličnog
dohotka i savremenu ekonomsku rav-
notežu u Jugoslaviji. Zaključio je da
se predlozi »mikulićeve komisije« tiču
preraspodele upravljačke vlasti u pre-
duzeću a ne o njenom prenošenju na
fizičke, privatne vlasnike kapitala. Po-
država izdavanje akcija — ali uz pret-
varanje preduzeća u akcionarsko dru-
štvo. Odbacuje predlog o dvojnog lič-
nom dohotku. Smatra da je eoknom-
ska uravnilovka u Jugoslaviji glavna
prepreka reformi.*

U Šumpeterovo vreme bilo je moderno govoriti o uređenju države putem zamišljenog modela. Bujanje metražne ekonomije doprinosilo je ubeđenju ekonomista da između privrede i geometrije postoje modelarne bliskosti. Tako je posvuda rasla sujeta profesora ekonomije da će oni postati autori privrednog života kojim se može upravljati isto onako kao što se može upravljati rukom dok crta sliku trougla. Naknadni digitalni strojevi pomutili su ekonomistima razum do te mere da su zajedno sa sociolozima počeli da govore o modelima društva — iako nikome od njih nije pošlo za rukom da ih ugleda izvan svog televizij-skog ekrana.

Oni teško zapažaju da ono što oni nude nije model društva već spisak formula i zakonodavnih normi kojim preporučuju državi da pojedine ljude i kompanije povlače tamo-amo čime ipak ne mogu prodrati u spa-vaće sobe supružnika niti u estetska shva-tanja srednjoškolskih profesora.

x x
x

Jugoslovenskoj privrednoj reformi mog-lo bi da jednako dobro služi odgovor na pi-tanje— kako je tehnički moguće da narod vlada, kao što je služio i Šumpeteru: ro-mantičarski.

U Mikulićevoj grupi za reformu priv-rednog sistema prihvaćeno je da naše u-ređenje može da se poboljša unutrašnjom reorganizacijom. Grupa je procenila da će narodna volonté général prihvatiti: pomera-nje uprave sa OOUR-a na RO, izdavanje obveznica ili akcija od strane preduzeća i ohrabrivanje sitne privatne svojine.

Iskusan naučnik više drži do svoje drža-ve a manje do svog naroda. To je stoga što zna da je povezivanje interesa socijalnih staleža nemoguće bez institucija koje ih drže na okupu i neguju im aspirantske na-de više od padanja na predržavni neolit ili

na zavisnost od tuđih institucija. Država to je skup narodnih nada omogućenih zakonodavstvom, i stoga je ona prvi cilj proizvodnog plana ekonomiste.

Kada jugoslovenski reformista želi da preuredi privredni život, on najmanje razmišlja o sudbini države, dok najviše poštuje smisao postojeće socijalne organizacije i zakonodavstva — jer se na njega navikao i uzima ga kao prirodno stanje i sebe i svojih rođaka — čime pokazuje da ne prihvata krivicu sistema za jugoslovenski ekonomski neuspjeh. Zato želi da ga dogradi, iako nerado upotrebljava tu kompromitovanu reč.

x x x

Dograđivanje počinje tamo gde on kaže da je nemoguća društvena svojina bez poznatog vlasnika. To znači da on prihvata tu društvenu svojinu ali da želi da joj pronađe drugog zastupnika. Time se nastavlja potraga za jahačem umesto da se zameni konj za trku. Mikulićeva grupa je jahača našla u RO. Time je prihvatila i celu organizaciju strukturu savremenog kriznog privrednog sistema.

Preuređenje je shvatila kao preraspodelu moći odlučivanja gde tu moć premešta sa jedne tačke na drugu ne menjajući karakter odlučivanja. Iz tog premeštanja očekuje da dobije reformsku snagu, nada se takvom uticaju njenog intenziteta da preko nje podigne sve ekonomske agregate na internacionalni stupanj: stopu rasta društvenog dohotka, zaposlenosti, kupovne moći itd.

Preraspodela moći odlučivanja može biti blagotvorna sve dok se ne iscrpu socijalne okolnosti koje joj daju za pravo. Manekenka može bravurama tela dugo da odvraca pažnju gledalaca sa svog kostima ali će ga oni pre ili kasnije zapaziti i odmeriti mu vrednost.

Unošenjem moći u RO na zakidanju te moći u OOUR-u svakako se skraćuje vreme odlučivanja i umanjuje trošak njegovog odvijanja. Ali to nije dovoljan razlog da se takav potez nazove reformskim budući da dubina odlučivanja mora da se podvrgne promenjenim ciljevima ekonomije koji sa samoupravljanjem ne mogu biti povezani. Oni mogu biti povezani samo sa vlasničkim interesima stvarnih fizičkih lica a ne sa »društvenim interesima« koje arbitrarno određuje kolektivna partijska politička volja.

Samoupravljanje nije uklonjeno u privrednoj reformi — ono samoupravljanje koje umanjuje profesionalizam naspram standarda internacionalnog tržišta. Dokle god ono ne bude pretvoreno u autonomiju preduzeća kojim vladaju fizički vlasnici, jugoslovenski privredni sistem neće biti re-

formisan jer neće moći da ekonomski štiti državu. Izgubljena država vodi u gubitak svih nasleđenih vrednosti naroda i šalje ga u budućnost nacionalnih dijaspora u drugim državama.

Tada će osećaj manje vrednosti postati trajan deo psihičkog stanja naroda umesto njegovih toplih nadanja — ma šta ona sve značila. Država je najstarija vrednost naroda, dok mu je samoupravljanje samo epizoda koja je morala da prizna tu činjenicu.

x x x

Akcionarsko društvo u Jugoslaviji posmatram kao quadragesimo anno, kao napuštanje četrdeset godina posta pred iskušenjima kupovne moći novca, kao napuštanje naslade nad prekidom sa tradicijom standarda kolonijalne Evrope i njenom anti-turskom orijentacijom. Kao napuštanje političke veroispovedi »jednakih ljudi« i »jednakih mogućnosti« putem prosvetnog mača brđanske bede, predvođene oficirskom idejom o demokratskim privilegijama oligarhijskog vrha.

Šumpeter je sjajno objasnio da raskid sa bogatstvom kapitalizma nema nikakvog smisla. Marksova revolucionarna pobuna protiv njega tragični je nastavak romantizma koji se zasniva na obožavanju pepela i Feniksa. Ako će se kapitalizam odlići u komunizam, onda neka se to desi neprimetno i bezbolno, neka mu ljudi hrle sa osmehom a ne sa strahom, grimasom, porodičnim i kulturnim žrtvama. Oni mu se mogu pristupiti onim istim sredstvima zbog kojih odvajkada pate i bune se: krivični zakonik se ne obara tako što se donosi novi.

Obnova akcionarskog društva izgleda da još nije moguća. Mikulićeva grupa predlaže ono isto rešenje do kojeg je stigao i biblijski Onan: coitus interruptus. Ona hoće akcije ali bez akcionarskog društva, ona hoće akcije ali bez akcionarskog prava glasa, ona hoće akcije socijalističkog preduzeća kako bi prevarila istinu da socijalističkom preduzeću ne pomaže nijedna akcija osim akcije samouništenja.

Reč »socijalizam« je do sada pokrivala partijski oblik industrijalizacije države putem prebačaja poljoprivredne snage u mašinsku. Prekinuti kanali evropskog iseljavanja na slobodne kontinente naterali su Jugoslaviju na politiku opšte zaposlenosti i uravnolovke. Greške te politike bile su manje tamo gde je agrarne radne snage pre Revolucije bilo manje, a bile su veće tamo gde je industrijalizacija tek trebalo da zameni volovsku radnu snagu i odgovarajući rečnik. Socijalizma je zato najmanje u Slo-

veniji i starim industrijskim gradovima severa, dok ga je najviše u novim prihvatilištima seoskih šubara, šajkača, keča i fesova.

Prednosti Jugoslavije nad ostalim socijalističkim zemljama nisu se toliko ticale karakteristika našeg »socijalističkog samoupravljanja« koliko liberalnog odnosa prema zanatstvu, seljačkom gazdinstvu, privatnom turizmu i zapošljavanju radne snage u inostranstvu. Naša privlačnost za Istočnu Evropu zasnivala se na neradikalnom obračunu sa privatnom svojinom i kretanjem kapitala. Sitno-buržoaski ostaci dali su Jugoslaviji šarm zrelosti — i time su joj zaista ostavili nešto od zdravog razuma, koji ju je podsećao na rezerve njenog napretka. Talog predkapitalizma i njegovi savremeni sitni oblici u Jugoslaviji zadržali su Jugoslaviju da još više ne potone, a ne nadmoćna čvrstina samoupravljanja.

Stoga je povratak na akcionarsko društvo ekonomski legalan postupak jer sili državu da nastavi tamo gde je prvobitnom akumulacijom kapitala mogla bez njega. Danas, kada je iscrpla i svoju administrativnu snagu i kada je uravnilovka postala distribucionim monstroom stanovništva, reprivatizacije i evropski svojinski standard postaju zajedno sa internacionalnim zakonom vrednosti prirodan sliv jugoslovenske »revolucije«.

Ova reč poprima smisao kontinuiteta na onim normama ekonomske politike, svojina i organizacionog zakonodavstva slamanih i uništavanih od 1944. godine, ali na obogaćenju samosvesti Jugoslovena, na većem materijalnom bogatstvu i na federalnom rasporedu nacionalne vlasti. Revolucija moderna neće biti odlazak u prošlost već spajanje savremenih ekonomija sa stvorenim političkim federalizmom nove Jugoslavije. Staru nije uništila slaba privreda već slab nacionalni politički sistem. Nova Jugoslavija ne može bez stare, sestre ne mogu izdati jedna drugu, moraju se ponovo sastati.

x x x

Možda su ljudi suviše mekani kada ih zabrinjava predstava ratobornih socijalista da je za sreću poniženih slojeva potrebno pobiti nekoliko miliona članova viših staleža a igračke njihove dece razdeliti malisanima iz kvartova bede. Da li je uopšte moguće da iza besnog pohoda siromašnih konjanika Prevrata stoji išta više od zlu-rade osvete za nezadovoljenu egocentriju i dirljive opasne vere da svi mogu biti bogati kao i gazdini sinovi? Da li je Prevrat samo skriveni oblik mržnje a ne i ideja o opštoj ljubavi i znanju o večnoj sreći?

U »Osnovnim pravcima za reformu privrednog sistema« Mikulićeve grupe vodi se računa o tome da zaposleno stanovništvo

ne izgubi osećaj da njegova potrošnja nikada neće pasti ispod cene socijalnog mira i poverenja u zaštitnu snagu uređenja.

Možda je Šumpeter u pravu kada pri govora Marksu da je ovaj »pripisujući masama posve nerealistički. 'klasnu svest', zasigurno falsificirao pravu psihologiju radnika čija je središnja želja da postane sitni buržuj«.

Mikulićeva grupa je predložila »cenu rada« koju shvata kao dovoljnu količinu novca za obnovu radne snage čija će visina biti garantovana opštejugoslovenskim ugovorima između preduzeća.

Ovoj grupi je stalo do toga da cenu radne snage shvati kao minimum prihvatljive potrošnje Jugoslovena. Celu prethodnu borbu mnogih ekonomista za zavođenje tržišta radne snage iskoristila je da ponovo zavede uravnilovku: umesto da naglasi nezainteresovanost države za dalje opštinsko mešanje u raspodelu novca po privrednim celijama ekonomije, već za privatno formiranje te cene — grupa je predložila političko ustanovljavanje konkretne platne formule čime je odbila da cenu radne snage prihvati kao privatnu veličinu izvan političkih interesa za »društvenim mirom«.

Njega je do sada trebalo da brani »minimalni lični dohodak« — ali isto onako kao što je on bio neuspešni amortizer poslovne propasti preduzeća, tako će isto i »cena radne snage« biti ništa drugo do drugim rečima nastavljena ta ista minimalna politika.

Pogrešno imenovanje zakrčljale potrošnje zaposlenih ljudi njihovom cenom radne snage ne može biti ispravljeno naknadom tvrdnjom da će novim sistemom najamnina postojati i njihov drugi deo, onaj koji će više zavisiti od stvarnog rada. Uporni pokušaji jugoslovenskih ekonomskih intelektualaca da strukturu bilo koje cene odrede tako što će njome dobiti izmišljeni »socijalistički« smisao a zavisni evropski novac, otkriva da oni ne odustaju od socijalnih laboratorija i autorskih modeliranja tuđih života. U Jugoslaviji se ekonomisti još uvek ne razlikuju po tome što jedni shvataju život kao tajnu a drugi ne; za sada svi veruju da su spoznali proces sveta — mada im je filozofija potpuno tuđa — tako da se razlikuju samo po stepenu autorske drskosti i lične kulture, što daje samo različite troškove odbrane od njihovih politika i različite cene spasavanja naše države. To su jedine cene ka kojima nas oni sigurno vode.

x x x

Jugosloveni su praznoveran narod. To nije zato što oskudevaju u velikim znanjima, već stoga što su imali istoriju koja ih je žestoko razdvajala od smirenih zadovoljstava porodičnog života i običnih želja njihove dece. Njihova savremena istorija nije ih utešila. Sanjajući o razrešenji-

ma, oni iznose veru, jer im svest ne može da podnese činjenicu da su daleko udaljeni od normi koje žele i da im je država u fundamentu krizna. Zato su skloni vođama ili jednostavnim reformskim predlozima zanoseći se njihovom veličanstvenom prostotom. Obmana o nama još uvek traje.

Dr. Dragan Veselinov

Summary

GRAINS OF THE REFORM CRITICISM

The author presents his opinion that reform proposals of »Mikulić's Commission« do not trend towards the change of the character and organization of Yugoslav economic system. Their aim being for this occasion adding onto the existing system through loosening antagonism on its critical points. The author analyses distribution of management authority in »work organization«, proposition to issue shares, establishing dual income and modern economic equilibrium in Yugoslavia. He concludes that the proposals of »Mikulić's Commission« concern redistribution of management authority in an enterprise and not its transfer to physical, private owners of capital. He supports issuing of shares — but by transforming firms into stock company. He rejects the proposition on dual income. He thinks that the economic levelling of incomes in Yugoslavia is the main obstacle to the reform.